

Coronakrisen synliggör behovet av att analysera arbete som ett kall

Mattias Bengtsson och Marita Flisbäck

Under pågående pandemi vittnar yrkesutövare inom vård och omsorg om allvarliga arbetsmiljöbrister, samtidigt som framställningar av arbetets vidare mening aldrig varit så närvarande. Sociologerna Bengtsson och Flisbäck betonar vikten av att återuppväcka kallbegreppet, vilket varit utskällt i debatter om svenskt arbetsliv.

Fackliga organisationer har aktivt motarbetat att yrkesutövande ska benämnas för ett *kall*. Exempelvis sammanbinder *Vårdförbundet* kall med en uråldrig norm om självupppoffring i traditionellt kvinnodominerande yrken (*Vårdförbundet* 2013). Även arbetslivsforskningen har på liknande sätt betonat baksidorna av ”kallyrken”. Särskilt har kall använts för att synliggöra exploateringsförhållanden inom kvinnodominerade vård- och omsorgsverksamheter där arbetstagarna beskrivs få oskälig ersättning för ett uppoffrande arbete i medmänniskans tjänst (se t.ex. Greiff 2006; jämför Skeggs 2000). Alternativt har ”kallets mörka sida” betonats i form av att pliktuppfyllelsen leder till arbetsnarkomani och ohälsa, med svårigheter att sätta gränser mellan arbete och privatliv (Bunderson & Thompson 2009; Duffy m.fl. 2018).

Samtidigt visar flera internationella studier att ett förhållningssätt till arbete som ett kall kan utgöra en nyckel till välmående. Exempelvis pekar de amerikanska psykologerna Ryan D.

FÖRFATTARE

Mattias Bengtsson, Docent, Göteborgs universitet,
Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap,
mattias.bengtsson@socav.gu.se

Marita Flisbäck, Biträdande professor, Högskolan
i Borås, Akademin för vård, arbetsliv och välfärd,
marita.flisback@hb.se

Duffy och Bryan J. Dik (2013) på hur möjligheten att leva ut sitt kall i yrkeslivet, i betydelsen att bland annat utföra ett arbete som uppfattas ha en vidare mening, kan leda till förhöjd arbetstillfredsställelse och bättre välmående generellt.

Med den samhällskris, som uppkommit till följd av pandemin Covid-19, har vi emellertid fått höra hur arbetet – inte minst inom vårdande yrken – tillskrivs en vidare mening. När läkaren Mattias Bergströms arbete vid en intensivvårdsavdelning beskrivs i *Dagens Nyheter* berättas att han ”Trots den hårda arbetsbelastningen känner /.../ sig klar och koncentrerad. Coronakrisen är otäck, men ger samtidigt extra mening och tyngd åt arbetet” (Orrenius & Lundborg 2020). Det svåra och det utmanande i yrket, men också de uppgifter som beskrivits som ”samhällsbärande”, tycks med pandemin ha förhöjt arbetets mening. Men frågan är hur liknande ord kan förstås av arbetslivsforskare och fackliga företrädare om vi inte talar om arbetet i termer av ett kall.

Enligt vår uppfattning är kallet ett oundgängligt analysverktyg som synliggör arbetets existentiella innebörd i människors liv, särskilt i en tid då vardagen förändrats och existentiella frågor ställs på sin spets. I existenssociologiska studier har vi bland annat studerat meningsskapande i samband med pensionering. I uppföljande intervjuer med olika typer av yrkesutövare framkom hur arbetets existentiella mening – eller avsaknad av densamma – konstrueras i pensioneringsprocessen. I brytpunkten mellan yrkesliv och pensionärliv kunde förhållningssättet till arbetet som ett kall framträda, synliggöras och förstärkas (se till exempel Bengtsson, Flisbäck & Lund 2017).

I den aktuella antologin *Work Orientations* vidareutvecklar vi olika analytiska dimensioner av kallet: Att det finns en berättelse om kallet – en ”bestämmelse” om hur och när individen upplever sig kallad till arbetet, att arbetet har ett högre syfte, att personligheten används som ett relationellt och flexibelt ”verktyg” i arbetet som kontrasterar standardiserade och därmed mätbara arbetsuppgifter. Därtill kräver kallet en viss uppoffring av självet, kallet ”kostar på” och innebär en gränslöshet med påföljande risker. Slutligen så formar kallet en känsla av ”upphöjelse”, det vill säga en unik plats i tillvaron och därmed en känsla att vara oersättlig (Bengtsson & Flisbäck 2020).

Men varför framträdde nämnda dimensioner av kallet just i brytpunkten yrkesliv och pensionärstillvaro? Vi tolkar resultaten med hjälp av den nyzeeländske socialantropologen Michael D. Jacksons (2005) begrepp *existentiellt imperativ*, som fångar hur livsmening väcks vid avgörande brytpunkter i livet. Livets förgänglighet blir då mer påtaglig än tidigare. Individen ”tvingas” till att reflektera över större meningssammanhang. Frågor accentueras om vad vi gjort – och vill göra – med vår tid. Vad är meningsfullt i relation till den tid jag tror mig ha kvar i livet?

Enligt Jackson kan existentiella imperativ inträffa vid alla brytpunkter då livets ändlighet ställs på sin spets. Begreppet utvecklade Jackson i relation till sina fältstudier av olika livshotande situationer som naturkatastrofer, krig, svält och fattigdom – eller just pandemier. Karaktäristiskt för kollektiva och individuella erfarenheter av existentiella imperativ är upplevelsen av kontroll- och meningsförlust. Men, hävdar Jackson, i denna förlust uppkommer också möjligheten att omdefiniera tidigare mening och värden eftersom vi då ”klarare” tycks se vad som är meningsfullt för oss. Tanken känner vi igen från existensfilosofin: När vardagens rutiner bryts får vi, enligt den tyske existensfilosofen Martin Heidegger (1927/2013), syn på hur självklara och konkreta ting är involverade i större meningssammanhang. För den tysk-amerikanska filosofen Hannah Arendt (1958/1998) kan brotten mot det bekanta ge insikter om tillvarons vidare innebörd och med det: inge förhoppning om nya möjligheter.

För att förstå Coronakrisens arbetsrelaterade konsekvenser behövs analyser som betonar arbetets existentiella innebörd i människors liv, det vill säga förståelse för hur meningen med yrkesverksamheten förläggs utanför individen själv bortom självutveckling, karriär eller materiell utdelning. Krisen tycks synliggöra hur individer längtar efter att *arbeta meningsfullt* – ett behov av att arbetslivet inbegriper mer av relationer än transaktioner.

Samtidigt ska vi inte blunda för kallets baksida: Även om tjänandet av medmänniskan eller samhället i stort kan utgöra en nyckel till välmående så har vi i den akuta krisen särskilt kunnat se hur lågavlönade, kvinnodominerade anställda i äldreården exponerats för smittan genom svag beredskap och akut brist på effektiv skyddsutrustning och hygienrutiner. Detta synliggjordes inte minst när flera svenska kommuner begärde skyddsombudsstopp utifrån bedömningen att det råder en allvarlig fara för arbetstagares liv och hälsa, vilket kan härledas till vad som ibland benämns ”kallets mörka sida”: uppoffringens personliga kostnader.

Ett existentiellt imperativ som ett brott med tillvarons regelbundenheter och meningssammanhang innebär alltid en *förlust*, eller att man måste *ta avsked*, av något. Samtidigt innebär detta imperativ en *ny början* med potential till *förändring*. Att Coronakrisen återuppväckt kallet i berättelser från arbetslivet exemplifierar just detta. Hur förändringen kommer gestalta sig då pandemin klingat av – huruvida vi fortsatt kommer tjäna våra medmänniskor – blir en fråga att återkomma till. Men om arbetslivsforskare bättre ska kunna utröna liknande frågor är det fundamentalt att återvända till begrepp som kallet, det vill säga verktyg som utforskar arbetets lidelsefulla källor till existentiell mening utan att varken idealisera eller demonisera detta förhållningssätt. Med andra ord måste vi kunna hålla två bollar i luften samtidigt.

REFERENSER

- Arendt, H. (1958/1998) *Människans villkor. Vita activa*. Göteborg: Daidalos.
- Bengtsson, M., Flisbäck, M. & Lund, A. (2017) *Farväl till arbetet. Sociologiska perspektiv på meningen med att gå i pension*. Lund: Nordic Academic Press.
- Bengtsson, M. & Flisbäck, M. (2020) "Work as a Calling: Existential Dimensions of Individuals' Work Orientations", in B. Furåker & K. Håkansson (eds) *Work Orientations: Theoretical Perspectives and Empirical Findings* (pp. 75-101). Abingdon, Oxfordshire: Routledge.
- Bunderson, J.S. & Thompson, J.A. (2009) "The call of the wild: zookeepers, callings, and the double-edged sword of deeply meaningful work", *Administrative Science Quarterly* 54: 32–57.
- Duffy, R.D. & Dik, B.J. (2013) "Research on calling: what have we learned and where are we going?" *Journal of Vocational Behavior* 83: 428–436.
- Duffy, R.D., Dik, B.J., Douglass, R.P., England, J.W. & Velez, B.L. (2018) "Work as a Calling: A Theoretical Model", *Journal of Counseling Psychology* 65(4): 423–439.
- Greiff, M. (2006) "Kall eller profession? Yrkeskulturer och skapandet av manligt och kvinnligt mellan klient och arbetsköpare", i H. Petersson, V. Leppänen, S. Jönsson & J. Tranquist (red.) *Villkor i arbete med människor – en antologi om human servicearbete* (s. 111–136). Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Heidegger, M. (1927/2013) *Vara och tid*. Göteborg: Daidalos.
- Jackson, M.D. (2005) *Existential anthropology*. New York: Berghahn Books.
- Orrenius, N. & Lundborg, B. (2020) "Jag skulle gå till jobbet även utan betalning nu". *Dagens Nyheter*. 5 april.
- Skeggs, B. (2000) *Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Daidalos.
- Vårdförbundet (2013) *Verksamhetsberättelse inklusive årsredovisning 2013*. Stockholm: Vårdförbundet.